Resocjalizacja Polska
Nr 6/2014

*Monika Szpringer**, *Anna Dąbrowska***, *Justyna Kosecka**, *Katarzyna Surowiec**

Uczestnictwo w programach profilaktycznych i oczekiwania względem profilaktyki w opinii młodzieży szkół gimnazjalnych i licealnych

Wprowadzenie

Dywagacje dotyczące problemu profilaktyki uzależnień stanowiły element analizy badaczy już w starożytnych cywilizacjach, a nawet Starym Testamencie[1]. Na koniec lat osiemdziesiątych przypada rozwój profilaktyki uzależnień, a co za tym idzie programów profilaktycznych, które w głównej mierze były skierowane do dzieci i młodzieży. W ciągu ostatniego dwudziestolecia, nastąpił wzrost liczby uczniów objętych programami z zakresu profilaktyki uzależnień, która nigdy wcześniej nie obejmowała swym zasięgiem tak dużej grupy dzieci i młodzieży[2]. Masowo wdrażane w szkołach, zapoczątkowały pewną rewolucje w oświacie[3].

Do zwiększenia się liczby tworzonych programów bez wątpienia przyczyniło się Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Dz. U. z dnia 9 maja 2002 r., Nr 51, poz. 458, z późn. zm.), które obliguje szkoły do prowadzenie profilaktyki mającej na celu wychowanie i nauczanie młodzieży[4],[5]. Szkoła jako placówka zobowiązana do prowadzenia działań prewencyjnych

* Dr hab. Monika Szpringer, mgr Justyna Kosecka, mgr Katarzyna Surowiec, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

** Dr Anna Dąbrowska, Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim.

[1] Por. B.T. Wronowicz, *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia,* Warszawa 2009, s. 23.

[2] Por. K. Ostaszewski, Kryzys profilaktyki, *„Remedium"*, nr 7–8/2002, s. 28–31.

[3] Por. J. Szymańska, Profilaktyka w szkole, *„Remedium"*, nr 7–8/2002, s. 18–21.

[4] Por. E. Jastrun, Profilaktyka w szkole, *„Świat Problemów"*, nr 10/2002, s. 39–41.

[5] Por. K. Okulicz-Kozaryn, Profilaktyka w społecznościach lokalnych: pytania o efektywność, *„Świat Problemów"*, nr 6/2011, s. 30–34.

powinna najpełniej realizować założenia szkolnych programów profilaktycznych (SPP), a co za tym idzie zabezpieczać uczniów przed pojawieniem się dysfunkcji i ubiegać wystąpienie inicjacji w zakresie substancji psychoaktywnych[6,7]. Znaczny wzrost ich liczby, nie oznacza jednak, że jakość wszystkich tworzonych programów w zakresie profilaktyki zachowań ryzykownych nie pozostawia wiele do życzenia[8]. Niektóre z nich nie są poparte rzetelną wiedzą, bowiem opierają się głównie na intuicji, czy doświadczeniach autorów lub stanowią zbiór opracowań innych programów. Niewątpliwie jest to spowodowane brakiem wymogów odnośnie recenzowania owych projektów pod względem merytorycznym przed etapem wprowadzenia programu w życie. Mając na uwadze powyższe istnieje potrzeba ustalania jasnych standardów działań profilaktycznych, które kierowane mają być do dzieci i młodzieży[9].

Sposobem na zwiększenie skuteczności, a także realizacji szkolnych programów profilaktycznych jest uwzględnienie w toku prac nad nim identyfikacji uwarunkowań wyjściowych zlokalizowanych w czterech obszarach (klimat szkoły, szkolna koncepcja profilaktyki, przepisy i procedury z zakresu profilaktyki obowiązujące w szkole oraz działania profilaktyczne prowadzone w społeczności lokalnej, w której znajduje się szkoła i w której mieszkają uczniowie). Niewątpliwie identyfikacja uwarunkowań wyjściowych ma bardzo duże znaczenie biorąc pod uwagę skuteczność szkolnego programu profilaktycznego. Każde zaniedbanie w poszczególnym obszarze uwarunkowań wyjściowych będzie związane z obniżeniem skuteczności działań profilaktycznych, a nawet do wystąpienia sytuacji różnego rodzaju konfliktów związanych ze stosowaniem treści i metod niezgodnych z formalnymi regulacjami życia szkolnego[10].

Obecnie szkolne programy profilaktyczne dotyczą różnego rodzaju uzależnień (chemicznych i niechemicznych) i stanowią podłoże do wielu dyskusji, podczas których oceniana jest ich skuteczność i zasadność. W związku z adresatami programów ich realizacja odbywa się przede wszystkim w środowisku szkolnym. Początkowo z racji mniejszej skali występowania problemu używania narkotyków, programy te dotyczyły przede wszystkim problemów alkoholowych wśród dzieci i młodzieży. Zwiększenie wystąpienia problemu używania narkotyków i innych substancji psychoaktywnych wśród młodzieży, skierowało uwa-

---

[6] Por. M. Szpringer, *Medyczne, społeczne i profilaktyczne aspekty uzależnień narkotykowych dzieci i młodzieży*, Studia Medyczne Akademii Świętokrzyskiej, Tom I/2003, s. 159–165.

[7] Por. E. Jastrun, Profilaktyka w szkole, *„Świat Problemów"*, nr 10/2002, s. 39–41.

[8] Por. Z. Juczynski, J, Chodkiewicz, A. Pisarski, *Zachowania ryzykowne i szkodliwe dla zdrowia dzieci i młodzieży. Monitorowanie zachowań zdrowotnych uczniów m. Łodzi*, Miejski Ośrodek Profilaktyki i Terapii Uzależnień 2004, s. 42.

[9] Por. J. Szymańska, Szkoła jako miejsce realizacji działań profilaktycznych. W: Świątkiewicz G. (red.), *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania narkomanii, Warszawa 2002, s. 45–47.

[10] Por. Z.B. Gaś, Identyfikacja uwarunkowań wyjściowych profilaktyki w szkole. W: Gaś Z.B. (red.), *Badanie zapotrzebowania na profilaktykę w szkole. Poradnik dla szkolnych liderów profilaktyki*, Fundacja „Masz Szansę", Lublin 2004, s. 17–31.

gę specjalistów na potrzebę zintensyfikowania działań z zakresu profilaktyki uzależnień[11]. Zmiany w skali zjawiska stały się momentem przełomowym, w którym programy profilaktyczne ewaluowały[12].

Dzieci i młodzież jako specyficzna i wymagająca grupa odbiorców narzuca konieczność szczególnego podejścia i metod pracy. U nastolatków naturalnym jest, że krytycyzm w ocenie oraz analiza informacji pod kątem ich wiarygodności i własnych doświadczeń, wymusza większą staranność w opracowaniu programów. Równie ważny jest adekwatny wybór treści kierowanych do młodzieży szkolnej, które niezrozumiane lub odebrane jako zbyt oczywiste nie dadzą pozytywnych efektów. Jeżeli tematyka programu nie będzie rzeczowa, dostosowana do poziomu wiedzy odbiorców, a informacje zbyt szczegółowe, może on być nieefektywny a nawet skłonić do działań antyzdrowotnych[13],[14].

Bardzo ważnym elementem, który warunkuje skuteczność programów profilaktycznych jest włączenie do nich rodziców[15]. Dodatkowo w literaturze przedmiotu autorzy wyróżniają jako istotne, z punktu widzenia skutecznej realizacji programów profilaktycznych w środowisku młodzieży uczestnictwo m.in.: mass mediów, instytucji pomocy społecznej, duchownych, przedstawicieli administracji oświatowej i organizacji pozarządowych[16].

Szkolne programy profilaktyczne mają podobną tematykę w wielu krajach i dotyczą aktualnych problemów dotykających młodych ludzi.

Hiszpańskie programy profilaktyczne realizowane w szkołach dotyczą problemów typowych dla rozwiniętych państw europejskich, poruszają szerokie spektrum zagadnień. Dużo miejsca poświęca się sprawom zdrowia i zdrowego odżywiania. Popularne są m. in. programy dotyczące zapobiegania otyłości u uczniów[17]. Zapobieganiu temu zjawisku wiele miejsca poświęca się również w szkołach i na uniwersytetach w Stanach Zjednoczonych Ameryki, gdzie otyłość stanowi olbrzymi problem i wyzwanie społeczne[18]. Często poruszanym problemem jest również zapobieganie przemocy w szkołach i na uniwersytetach[19]. Np. dla barcelońskich szkół wydawane są m. in. coroczne, obszerne *Integralne Programy*

---

[11] Por. L. Maculewicz, Realizacja programów profilaktycznych w szkołach, *„Studia Gdańskie"*, 2007, t. IV, s. 215–224.

[12] Por. E. Jastrun, Profilaktyka w szkole, *„Świat Problemów"*, nr 10/2002, 39–41.

[13] Por. G. Świątkiewicz, Profilaktyka w środowisku lokalnym. W: Świątkiewicz G. (red.), *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania narkomanii, Warszawa 2002, s. 33–37.

[14] Por. J. Szymańska, Szkoła jako miejsce realizacji działań profilaktycznych. W: Świątkiewicz G. (red.), *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania narkomanii, Warszawa 2002, s. 45–47.

[15] Tamże, s. 45–47.

[16] Por. M. Szpringer, Medyczne, społeczne i profilaktyczne aspekty uzależnień narkotykowych dzieci i młodzieży, *Studia Medyczne Akademii Świętokrzyskiej*, Tom I/2003, s. 159–165.

[17] Por. M.J. Castillo, Ureña *Prevención de la obesidad infantil desde la escuela*, Taxara 2006, s. 1–8.

[18] Por. *Childhood Obesity Prevention Programs: Comparative Effectiveness Review and Meta-Analysis* 2013, s. 835.

[19] Por. E. Oliver, *Guia de prevencion y atencion de la violencia de genero en las universidades*, Barcelona 2008, s. 5–6.

Bezpieczeństwa w Ośrodkach Nauczania Obowiązkowego, które opracowuje Instytut Profilaktyki Zdrowia i Środowiska Naturalnego w Barcelonie. Program z 2012 r. zajmuje się przede wszystkim wszechstronnym bezpieczeństwem w szkołach i zawiera między innymi informacje o obszarach i aspektach utrzymywania kompleksowego bezpieczeństwa w szkołach, wprowadzania polityki bezpieczeństwa na ogólnych i szczegółowych zasadach i zapobiegania ryzyku. Wyznacza on ponadto podmioty odpowiedzialne za przeprowadzanie wizytacji pod kontem monitorowania wdrażania programu[20].

Często spotykane są również programy dotyczące profilaktyki uzależnień. Programy profilaktyczne w szkołach w krajach hiszpańskojęzycznych w Ameryce Łacińskiej, np. rządowy *Krajowy Program Bezpieczna Szkoła 2010* opracowany dla Meksyku, koncentruje się na zapobieganiu problemom najbardziej specyficznym dla tamtego regionu, a więc na walce z uzależnieniami dzieci i młodzieży szkolnej od różnych narkotyków. Programy profilaktyczne opracowywane są dla nauczycieli (rola nauczyciela w edukacji na temat narkotyków i w zapobieganiu uzależnieniom; profil nauczania ucznia uzależnionego; podstawy profilaktyki uzależnień) i dzieci młodzieży, już od poziomu szkoły podstawowej[21]. Także w Wielkiej Brytanii, powstają liczne programy prewencji narkomanii i alkoholizowania się młodzieży szkolnej[22].

Nową ofertą w profilaktyce jest popularny w Stanach Zjednoczonych mentoring. Działania profilaktyczne z wykorzystaniem mentoringu w Stanach Zjednoczonych skierowane są głównie do dzieci i młodzieży wykluczonych i niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych tymi zjawiskami[23]. Ta propozycja profilaktyczna, która niewątpliwie jest innowacyjna, skupia się głównie na doradczej roli osoby – mentora, której młodzi ludzie ufają i dzielą się swoimi pomysłami. Działania profilaktyczne realizowane są poprzez promowanie czynników ochronnych wśród młodych osób, wśród których wyróżniono: budowanie więzi społecznych, angażowanie dzieci i młodzieży w życie społeczne oraz rozwój ich umiejętności. Skuteczność tych działań w ostatnich latach jest przedmiotem badań licznych naukowców. Badacze stwierdzają, że do najbardziej skutecznych projektów zaliczyć można te, których uczestnicy regularnie spotykają się ze swoim doradcą. Dodatkowo jako czynnik wpływający na skuteczność badacze wymieniają nadzór, co najmniej raz w miesiącu osób objętych działaniami mentoringu[24],[25].

---

[20] Por. *La seguridad integral en los centros de enseñanza obligatoria de españa*, Barcelona Mayo 2012, s. 9–69.

[21] Por. *Programa Nacional Escuela Segura. Alianza por la Calidad de la Educacion*, Gobierno Federal 2010, s. 5.

[22] Por. *No quick fix exposing the depth of britain's drug and alkohol*, 2013, s. 107.

[23] Por. A. Barczykowska, Zastosowanie mentoringu w działaniach profilaktycznych i resocjalizacyjnych (na przykładzie Stanów Zjednoczonych), *„Resocjalizacja Polska"*, nr 3/2012, s. 263–276.

[24] Por. D. DuBois et al., Effectiveness of mentoring programmes for youth: a meta-analytic review, *"American Journal of Community Psychology" 2002,* 30(2), s. 157–159.

[25] Por. R. Tarling, T. Davison, A. Clarke, Mentoring projects the national evaluation of the youth justice board's mentoring projects. *Institute for Social Research*, University of Surrey 2004, dostęp on-line.

Pomimo wielu problemów, jakie napotkać mogą twórcy i realizatorzy projektów profilaktycznych, w środowisku oświatowym powstało wiele rzetelnych i odnoszących się do współczesnych problemów młodzieży programów ale ciągle są to nieliczne środowiska[26].

Mimo, iż powstają nowe programy profilaktyczne to jednak ich skuteczność oceniania jest jako słaba lub bardzo słaba, a pojęcie profilaktyki szkolnej zdewaluowało się i młodzież coraz bardziej krytycznie ocenia działania zapobiegawcze oraz uczestniczy w nich ze względu na ich obligatoryjność. Warto zatem podjąć badania nad oczekiwaniami młodzieży w zakresie profilaktyki jako protagonistami i podmiotami tych działań.

Cel pracy

Celem przeprowadzonych badań było poznanie opinii młodzieży na temat programów profilaktycznych oraz ich oczekiwań względem działań profilaktycznych.

Materiał i metody

Anonimowe badania zostały przeprowadzone we wrześniu 2013 roku, wśród uczniów uczęszczających do pierwszych i trzecich klas gimnazjum i liceum ogólnokształcącego z terenu województwa świętokrzyskiego. Spośród 715 przebadanych osób, ostatecznie do dalszej analizy zakwalifikowano grupę 486 uczniów (260 gimnazjalistów i 208 licealistów). W badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, za narzędzie badawcze posłużyła ankieta własnej konstrukcji. Pytania dotyczące uczestnictwa młodzieży w programach profilaktycznych stanowiły część kwestionariusza ankiety badającej również podejmowanie przez młodych zachowań ryzykownych (związanych głównie z spożywaniem alkoholu, stosowaniem środków psychoaktywnych oraz podejmowaniem ryzykownych zachowań związanych ze stosowaniem przemocy.

Do opracowania bazy danych wykorzystano oprogramowanie Microsoft Excel 2007, natomiast analizę statystyczną przeprowadzono za pomocą oprogramowania Gnu R oraz pakietu Gretl.

Wyniki

Badania przeprowadzono w grupie 468 uczniów (260 gimnazjalistów i 208 licealistów), wśród których kobiety stanowiły 55,77% (n = 261), a mężczyźni 44,23% (n = 207) (ryc. 1).

---

[26] Por. M. Szpringer, Medyczne, społeczne i profilaktyczne aspekty uzależnień narkotykowych dzieci i młodzieży, *„Studia Medyczne Akademii Świętokrzyskiej"*, Tom I/2003, s. 159–165.

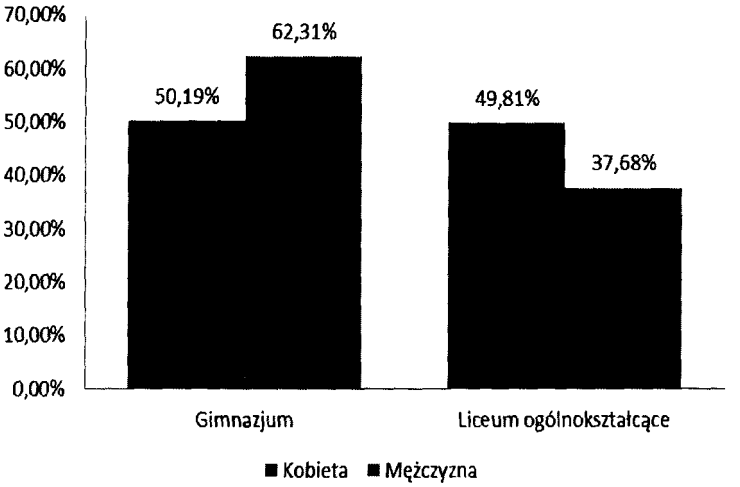

Rycina 1. Liczba badanych w poszczególnych typach szkoły według płci

Spośród ogółu badanych największy odsetek, zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn stanowiły osoby w przedziale wiekowym 16–18 lat (n = 341). Najmniej liczną grupę tworzyli uczniowie w wieku 19 lat (n = 1) oraz 15 lat (n = 32) (ryc. 2).

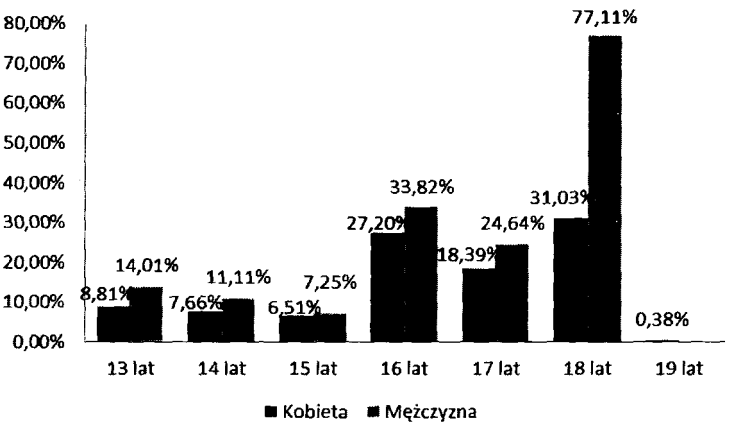

Rycina 2. Struktura badanych ze względu na wiek

Wśród badanych uczniów średnia wieku wyniosła 16,06 (SD ± 1,58, przedział wieku 13–19 lat). Ankietowanych poproszono o wyrażenie opinii odnośnie zakresu tematycznego programu profilaktycznego realizowanego w danej placówce oświatowej. Typ placówki nie determinował tematyki poruszanej podczas realizacji projektu prewencyjnego ($p > \alpha$). Trzy czwarte gimnazjalistów i licealistów deklarowało uczestnictwo w zajęciach z zakresu

profilaktyki uzależnień, które głównie dotyczyły uzależnienia od alkoholu i substancji psychoaktywnych. Z analizy badań własnych (ryc. 3) wynika, że najmniej uwagi poświęcono działaniom mającym na celu prewencję samobójstw (1,28%) oraz przynależności młodzieży do sekt (2,56%), zaś najczęściej podejmowaną problematyką z zakresu profilaktyki były różne programy dotyczące uzależnień (przy czym tematyka projektów profilaktycznych odnosiła się głównie do uzależnień chemicznych, a jedynie w nielicznych przypadkach poruszała problematykę nowych uzależnień XXI wieku np. zakupokolizmu, uzależnienia od Internetu, gier komputerowych czy od poprawiania wyglądu) ($p > \alpha$).

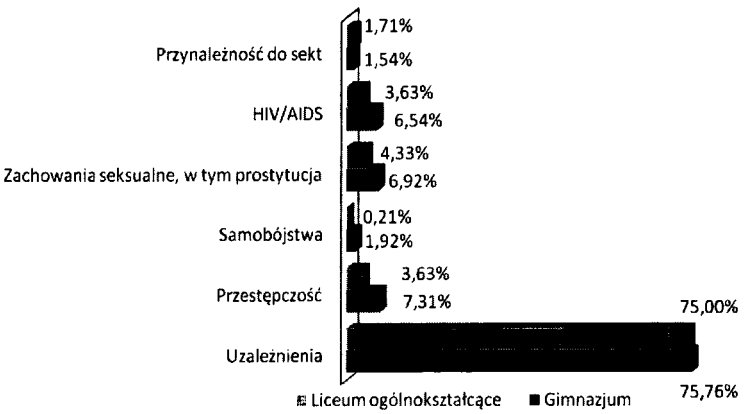

Rycina 3. Zakres tematyczny programów profilaktyczny realizowanych w szkołach

Kolejnym analizowanym zagadnieniem, był rodzaj zajęć w ramach których prowadzono działania profilaktyczne. Zarówno w gimnazjum jak i w liceum ogólnokształcącym zdecydowanie najczęściej omawiane zajęcia realizowano na godzinie wychowawczej, co łączy się z bardzo ograniczonym zasięgiem czasowym, jak również atmosferą zajęć, która powinna sprzyjać otwartości i poczuciu bezpieczeństwa. Godziny wychowawcze często są utożsamiane z czasem na działania formalne związane z zadaniami wychowawcy klasowego.

Niepokojącym wydaje się być fakt, że aż 14,96% ogółu badanych deklarowało, iż zajęcia profilaktyczne realizowane były jedynie okazjonalnie ($p = 0{,}000$). W obydwu typach szkół programy profilaktyczne bardzo rzadko realizowane były na specjalnie przygotowanych zajęciach (gimnazjum – 26,54%; liceum ogólnokształcące – 16,35%) (ryc. 4).

Statystycznie istotna była także zależność pomiędzy typem szkoły do której uczęszczają ankietowani a osobą, która realizowała zagadnienia związane z szeroko pojętą profilaktyką ($p = 0{,}004$). W szkole gimnazjalnej nieco ponad 85% zajęć przeprowadzał pedagog szkolny lub wychowawca klasy. Biorąc pod uwagę uczniów liceów ogólnokształcących, osobom najczęściej realizującą zajęcia był pedagog szkolny (54,81%). Co ciekawe tylko nieliczni uczniowie wskazali, że osobą odpowiedzialną za przeprowadzenie projektu profilaktycznego była zaproszona osoba specjalnie do tego przygotowana. Młodzież najczęściej wymieniła

takie osoby jak: położna lub pielęgniarka, policjant oraz lekarz (tabela 1). Trudno jednak w tym przypadku mówić o systematycznych, długofalowych programach, w których uczestniczą specjaliści. Często powodem krótkich lub jednorazowych spotkań jest brak środków na tego typu działalność. Jedynie szkoły, które aplikowały i otrzymały wsparcie ze źródeł zewnętrznych do realizacji działań profilaktycznych prowadziły programy o długim zasięgu.

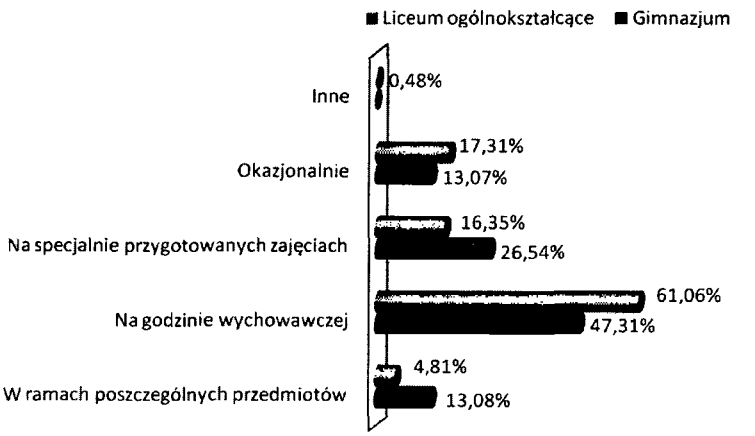

Rycina 4. Rodzaj zajęć w ramach, których realizowany był program

Tabela 1. Osoba odpowiedzialna za przeprowadzenie programu profilaktycznego

Typ szkoły	Osoba realizująca program profilaktyczny								Razem
	Pedagog szkolny (w placówce		Wychowawca klasy (wychowawca grupy)		Nauczyciele poszczególnych przedmiotów		Inne osoby		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Gimnazjum	111	42,69	112	43,08	32	12,31	5	1,92	260
Liceum ogólnokształcące	114	54,81	71	3,13	13	6,25	10	4,81	208
Razem	225	40,08	183	39,10	45	9,62	15	3,21	468
p<a	$\chi 2 = 13{,}3011 > \chi 2\ 0{,}01;3 = 11{,}3449$ rc = -0,07941206								

Odnośnie obligatoryjności uczestnictwa badanych w zajęciach profilaktycznych uzyskane wyniki wskazują na brak różnić w poszczególnych typach placówek. Uczniowie szkół gimnazjalnych w ponad 60% przyznali, że uczestnictwo w zajęciach profilaktycznych było obowiązkowe. W przypadku licealistów odsetek ten wyniósł blisko 70% ($p > \alpha$) (ryc. 5). Obligatoryjność zajęć budzi liczne zastrzeżenia, bowiem przeprowadzane badania w 2004 roku już wskazywały na wysoką obligatoryjność zajęć (75%) a badana młodzież bardzo

krytycznie oceniała nakaz uczestniczenia w tego tylu zajęciach i postulowała konieczność zwiększenia atrakcyjności zajęć i stworzenia oferty z której uczniowie korzystaliby zgodnie z ich potrzebami i zainteresowaniami (Szpringer 2004, s. 359–402).

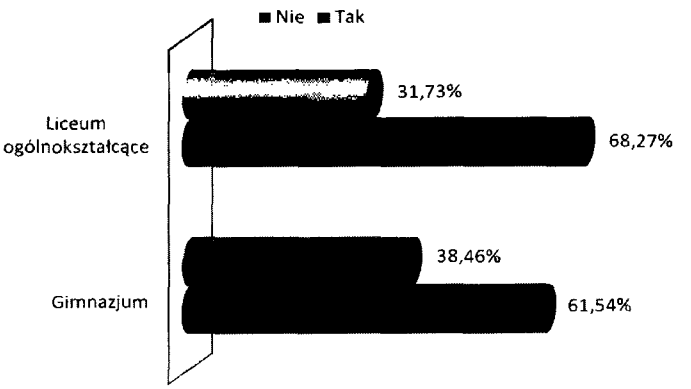

Rycina 5. Obowiązkowe uczestnictwo badanych w zajęciach profilaktycznych w zależności od typu szkoły

W opinii ponad 60% gimnazjalistów i licealistów prowadzenie zajęć profilaktycznych w środowisku szkolnym jest bardzo ważne. Prawie 14% licealistów wskazało, że profilaktyka ma drugorzędne znaczenie. Ogółem 18,16% badanych uczniów traktuje profilaktykę jako drugorzędną lub nie mającą znaczenia. Zależność ta jest istotna statystycznie ($p = 0{,}009$) (rycina 6). Pytano również o zaproszenie kolegi lub koleżanki na zajęcia profilaktyczne i ponad 80% badanych nie zaprosiłaby nikogo ze swoich znajomych na zajęcia profilaktyczne prowadzone w szkole, głównie ze względu na ich słabą atrakcyjność.

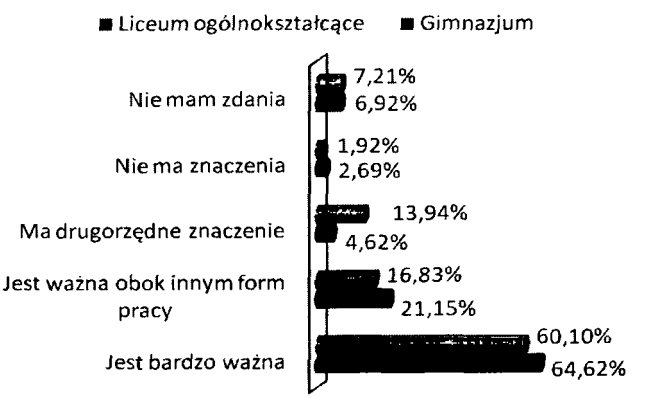

Rycina 6. Opinia na temat zasadności prowadzenia zajęć profilaktycznych a typ szkoły

Uczniowie mający problemy z nauką (z ocenami dopuszczającymi) częściej wyrażali pogląd, iż nie wiedzą jaka jest rola działań profilaktycznych (23,81%). Im wyższe oceny mieli uczniowie, tym lepiej oceniali oni zajęcia profilaktyczne ($p = 0,04$) (tabela 2). Być może ma to związek z tym, iż uczniowie osiągający gorsze wyniki w nauce mają częściej negatywny stosunek do szkoły i gorzej oceniają szkołę jako instytucję, a wraz z nią prowadzone zajęcia profilaktyczne.

Tabela 2. Opinia na temat zasadności prowadzenia zajęć profilaktycznych a osiągnięcia szkolne

Osiągnięcia w szkole	Opinia na temat zasadności prowadzenia zajęć profilaktycznych										
	Jest bardzo ważna		Jest ważna obok innych form pracy		Ma drugorzędne znaczenie		Nie ma znaczenia		Nie mam zdania		Razem
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Bardzo dobry	45	58,44	20	25,97	6	7,79	1	1,30	5	6,49	77
Dobry	124	65,26	37	19,47	14	7,37	3	1,58	12	7,89	190
Dostateczny	116	64,44	30	16,67	18	10,00	5	2,78	11	6,11	180
Dopuszczający	8	38,10	3	14,29	3	14,29	2	9,52	5	23,81	21
Razem	293	62,61	90	19,23	41	8,76	11	2,35	33	7,05	468
p<a	$\chi 2 = 21,1491 = > \chi 2\ 0,05;12 = 21,0261$ rc = 0,08186062										

Analizując dane dotyczące satysfkacji uczniów z uczestnictwa w programie profilaktycznym można stwierdzić, iż opinia na ten temat jest bardzo zróżnicowana. Wśród gimanzjalistow zdecydowanie największy odsetek zadeklarował swoje niezadowolenie i niespełnienie oczekiwań realizowanego programu (47,31%). Co ciekawe, bilsko połowa licelistów nie potrafiła wyrazić jednoznacznego zdania na ten temat (49,04%) (rycina 7). Uczniowie zgłaszali, iż prowadzone zajęcia były mało ciekawe i opierały się głównie na przekazaniu faktów i wiedzy teoretycznej za pomocą filmów i prezentacji multimedialnych. Zdaniem 35,77% (n = 93) gimnazjalistów i 32,21% (n = 67) licealistów zajęcia byłyby dużo ciekawsze jeżeli prowadzone bylyby przez ekspertów z danej dziedziny i poza szkołą np. w środowisku lokalnym– klubach osiedlowych, organizacjach pozarządowych. Sami uczniowie do najbardziej ciekawych zajęć zaliczyli te z zakresu profilaktyki HIV/AIDS z udziałem osób, kóre doświadczyły lub doświadczają aktualnie różnych trudności w życiu z powodu zakażenia wirusem HIV i potrafią sobie z nimi radzić.

Kolejnym analizowanym zagadnieniem były oczekiwania młodziezy względem zakresu tematycznego, jaki poruszany miałby być podczas realizacji programów profilaktycznych. Opinie młodzieży znacząco różniły się od siebie biorąc pod uwagę typ szkoły do jakiej uczęszczają. Wśród gimnazjalistów najliczniejszą grupę stanowili badani, którzy zainteresowani byliby tematyką związaną z profilaktyką uzależnień (42,31%), w drugiej zaś kolejności problelmem przestępczości (26,92%). Spośród zbadanych licealistów blisko 1/3

zdeklarowała chęć uczestniczenia w zajęciach z zakresu zachowań seksualnych, w tym prostytucji (30,29%). Ponadto młodzież zgłaszała, że najczęściej i tak nie ma wpływu na rodzaj programu profilaktycznego, w którym musi uczestniczyć, bowiem zazwyczaj jest to narzucone przez szkołę ($p > \alpha$). Szczegółowe dane prezentuje rycina 8.

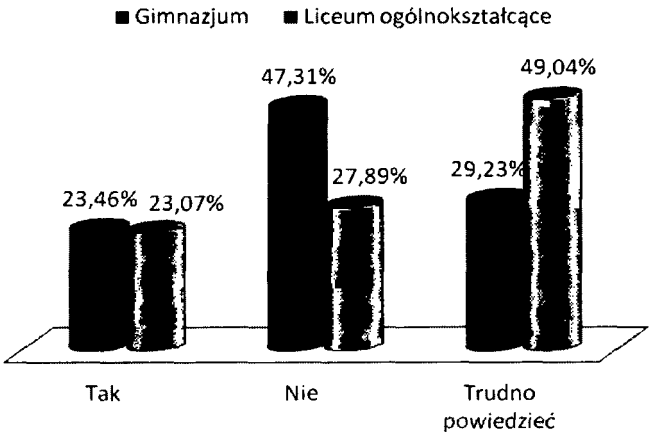

Rycina 7. Opinia młodzieży dotycząca zadowlenia i satysfakcji z udziału w programie profilaktycznym

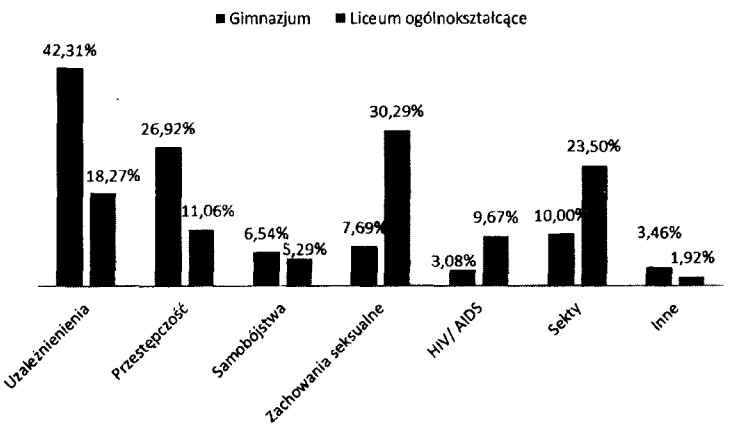

Rycina 8. Oczekiwania młodzieży względem zakresu działań profilaktycznych

Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że tematyka programów profilaktycznych realizowana w obydwóch typach szkół skupia się głównie na działaniach

profilaktycznych dotyczących uzależnień (w szczególności uzależnienia od alkoholu i narkotyków). Uzyskane wyniki wskazują również, że w przeważającej liczbie, zajęcia profilaktyczne prowadzone są przez pedagogów szkolnych, jednak zdaniem autorów wskazane byłoby angażowanie w te działania specjalistów z danego zakresu, co przyczyniłoby się do poprawy jakości i atrakcyjności programu. Wyniki badań dotyczące opinii uczniów na temat zasadności prowadzenia zajęć profilaktycznych w szkołach są optymistyczne, gdyż w obu grupach większość młodzieży uważa, że profilaktyka w szkole jest ważna.. Gimnazjaliści w większości opowiedzieli się za wprowadzaniem nowych programów dotyczących uzależnień, w szczególności, takich jak uzależnienie od Internetu, gier komputerowych czy solarium. Biorąc pod uwagę licealistów zakresem tematycznym, którym byliby szczególnie zainteresowani są zachowania seksualne w tym prostytucja a w drugiej kolejności profilaktyka przynależności do sekt.

Warto stworzyć dla młodzieży ciekawą ofertę zajęć profilaktycznych prowadzonych przez profesjonalistów metodami aktywnymi, stwarzając okazję do dyskusji i dialogu zamiast nieatrakcyjnych, powtarzalnych na różnych poziomach edukacji obligatoryjnych programów, w których młodzi ludzie nie odnajdują odpowiedzi na ich rzeczywiste problemy.

Reasumując według autorów niezbędnym jest prowadzenie działań systemowych, które pozwolą nie tylko na poszerzenie tematyki podejmowanej w programach profilaktycznych w szkołach, ale zwiększą atrakcyjność podejmowanych działań profilaktycznych. Ważne jest również przygotowanie kompetentnej kadry, zabezpieczenie środków finansowych i diagnozowanie potrzeb młodzieży oraz zapotrzebowania na różne działania profilaktyczne i koordynowanie działań profilaktycznych prowadzonych w szkole i środowisku lokalnym.

Dyskusja

Najtańszą a zarazem najskuteczniejsza formą reagowania na potencjalne ryzyko i zachowania ryzykowne jest profilaktyka. Działaniami z tego zakresu zajmuje się wiele instytucji, ale profilaktyka zachowań ryzykowanych wśród młodzieży realizowane jest głównie w szkole[27]. W ostatnich latach obserwujemy coraz więcej programów profilaktycznych przeznaczonych do realizacji w szkołach na różnych poziomach edukacji. Mimo to skuteczność owych programów jest nadal niewielka. Dzieje się tak głównie z powodu licznie napotykanych problemów podczas ich konstruowania i realizowania, w tym braku środków finansowych na ich atrakcyjną realizację[28].

---

[27] Por. J. Sierosławski, Substancje psychoaktywne. Postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych realizowanych w województwie zachodniopomorskim w 2010 roku, *Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie*, Szczecin 2011, s. 85.

[28] Por. K. Ostaszewski, Kryzys profilaktyki, *„Remedium"*, nr 7–8/2002, s. 28–31.

Porównując wyniki badań własnych dotyczących deklarowanych przez gimnazjalistów i licealistów najczęstszych zakresów tematycznych w znacznej mierze dotyczą one uzależnień od narkotyków i alkoholu. Podobne wyniki prezentują autorzy badań z 2007 roku[29], w których wykazali, że aż 99,4% gimnazjalistów uczestniczyło w zajęciach profilaktycznych z zakresu narkomanii. Wyniki badań przeprowadzonych wśród dzieci i młodzieży w wieku szkolnym na terenie miasta Tarnów wskazują, że niespełna 68% uczniów uczestniczyło w zajęciach profilaktycznych dotyczących problemu narkomanii[30]. Odnosząc się do wyżej wymienionych badań A. Zaród, z których wynika, że młodzież szkolna nie jest szczególnie zainteresowana zajęciami profilaktycznymi o tematyce narkotykowej, znajduje to potwierdzenie w uzyskanych wynikach badań własnych. Oczekiwania gimnazjalistów w zakresie tematyki prowadzonych zajęć skupiały się głównie wokół tzw. uzależnień behawioralnych, natomiast w grupie licealistów na problematyce zachowań seksualnych w tym prostytucji[31]. Badania Szpringer M. dotyczące oczekiwań młodzieży szkół gimnazjalnych w zakresie działań profilaktycznych w środowisku szkolnym wskazują, że aż 83,5% uczniów oczekuje zmian względem działań profilaktycznych. Zmiany te dotyczą w kolejności: dobrowolnego udziału w zajęciach profilaktycznych, atrakcyjnych i aktywnie prowadzonych zajęć, interesujących tematów i profesjonalnej kadry (prowadzenia zajęć przez specjalistów z danej dziedziny), organizowania czasu wolnego związanego z zainteresowaniami uczniów, wzbogacenia oferty zajęć, możliwości wyboru uczestniczenia w programie profilaktycznych oraz możliwości brania udziału w zajęciach profilaktycznych poza szkołą[32]. Ponadto aktualnie coraz częściej podkreśla się innowacyjne podejście do działań profilaktycznych realizowanych w środowisku szkolnym. W tym wymiarze „innowacja" odnosi się głównie do dobrowolnego uczestnictwa w programach profilaktycznych, dzięki czemu prowadzone zajęcia przynoszą znacząco lepsze efekty niż w przypadku zajęć obowiązkowych[33]. W badaniach własnych uzyskane wyniki wskazują, iż osobą odpowiedzialną za realizację programu profilaktycznego w środowisku szkolnym najczęściej był pedagog szkolny (54,81%). Tymczasem w literaturze przedmiotu podkreśla się, iż osiągnięcie pozytywnych rezultatów jest znacznie łatwiejsze jeżeli do działań profilaktycznych zostaną zaangażowani eksperci. Działania szkoły powinny głównie skupiać się na diagnozie istniejących problemów[34].

A. Bałandynowicz wskazuje, iż istnieje potrzeba kompleksowego systemu, który koordynowałby działania społeczne, szczególnie w zakresie niesienia pomocy rodzinie. Nie dopuszczałoby to do powielania różnych działań i wielokrotnego uczestniczenia w tych sa-

---

[29] Por. L. Waszkiewicz, K. Połtyn-Zaradna, K. Zatońska, D. Wargosz, Kontakty z narkotykami młodzieży szkół gimnazjalnych, „Problemy Higieny i Epidemiologii", 89(4)2008.

[30] Por. A. Zaród, *Młodzież a substancje psychoaktywne, Opracowanie raportu w oparciu o przeprowadzone badania zagrożeń substancjami psychoaktywnymi*, Tarnów 2005, s. 30.

[31] Tamże, s. 30.

[32] Por. M. Szpringer, *Profilaktyka społeczna*, Kielce 2004, s. 13–28.

[33] http://www.od-do.org/innowacje-w-profilaktyce-uzaleznien-2014.04.19.

[34] http://www.od-do.org/innowacje-w-profilaktyce-uzaleznien-2014.04.19.

mych działaniach profilaktycznych na różnych poziomach edukacji[35]. Warto uwzględniać w profilaktyce wszelkie czynniki protekcyjne zaburzeń zachowania i zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży. Młodzież oczekuje nie tylko atrakcyjnych programów, ale przede wszystkim kompetentnej kadry realizującej, która będzie potrafiła nawiązać właściwe relacje z odbiorcami działań profilaktycznych co wymaga dłuższego czasu a nie jednorazowego spotkania[36].

Istotny jest głos młodych ludzi w zakresie ich oczekiwań w stosunku do działań profilaktycznych, bowiem od ich akceptacji i zaangażowania zależy zmiana w pozytywnym kierunku, poszukiwanie rozwiązań ich problemów w sposób akceptowany społecznie. Istotnej jest aby poprzez działania profilaktyczne zapewnić młodzieży wielowymiarowe wsparcie w sytuacji kryzysu adolescencyjnego.

Streszczenie

Szkoła jako instytucja, w której dzieci i młodzież spędzają 1/3 czasu w ciągu dnia, powinna zajmować się nie tylko nauczaniem ale brać czynny udział w realizacji działań z zakresu szeroko rozumianej profilaktyki i wychowania.

Cel pracy: Celem badań było zapoznanie się z opinią młodzieży szkolnej na temat uczestnictwa i oczekiwań względem programów profilaktycznych.

Materiał i metody: Badaniem objęto 468 uczniów klas I i III szkół gimnazjalnych i liceów ogólnokształcących na terenie województwa świętokrzyskiego, w wieku 13–19 lat. Do analizy statystycznej użyto programu Microsoft Excel 2007, oprogramowanie Gnu R i pakietu Gretl.

Wyniki: Badania własne wskazują, że najczęściej realizowano w szkoła zajęcia o tematyce uzależnień od narkotyków i alkoholu, które w opinii większości uczniów były obowiązkowe. Odnotowano statystycznie istotną zależność pomiędzy osiąganymi wynikami w nauce a opinią na temat zasadności prowadzenia zajęć profilaktycznych. Większość uczniów z przewaga ocen dopuszczających nie wyraziła zdania na ten temat.

Istnieje potrzeba ciągłego doskonalenia i wprowadzania nowych programów profilaktycznych, które uwzględniałyby najnowsze doświadczenia badaczy oraz zainteresowania i potrzeby informacyjne młodzieży szkolnej.

Słowa kluczowe: programy profilaktyczne, młodzież szkolna, zachowania ryzykowne, substancje psychoaktywne.

---

[35] Por. A. Bałandynowicz, Profilaktyka i środki probacyjne w praktyce resocjalizacyjnej. W: Urban B., Stanik J.M. (red.), *Resocjalizacja, Tom II*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 82.

[36] Z. Formella, M. Szpringer, La relazione con l'educatore maturo come fattore di protezione nel disagio adolescenziale, *„Orientamenti Pedagogici"* 2012, Vol. 59, n. 1(347).

Abstract

Participation in prophylactic programmes and expectations towards the prophylaxis in the opinion of junior high school and high school students

Introduction: As an institution where young people spend 1\3 of their time during the day, schools should not only teach but also participate actively in the implementation of activities in scope of a broadly-understood prophylaxis and education.

Aim: The aim of the research was to determine young people's opinions about participation in and expectations towards prophylactic programmes.

Material and methods: The survey included 468 students (13–19 years age bracket) of 1st and 3rd grades of junior high schools and high schools in the Świętokrzyskie voivodeship. The statistical analysis was carried out by means of the Microsoft Excel 2007 as well as the Gnu software and Gretl package.

Results: Own research indicates that the most frequently implemented prophylactic activities at schools concern the addictions to narcotics and alcohol, and are perceived as obligatory by the interviewed students. A statistically relevant relation has been recorded between the students' performance at school and their opinion about the validity of prophylactic activities. The majority of students displaying average/passable performance expressed no opinion on the issue.

Conclusions: There is a necessity of continuous improvement and introduction of new prophylactic programmes which would include the most recent knowledge of researchers as well as address young people's interests and need of information.

Key words: prophylactic programmes, students, risk behaviours, psychoactive substances.

Bibliografia

Agency for Healthcare Research and Quality U.S. Department of Health and Human Services (2013), *Childhood Obesity Prevention Programs: Comparative Effectiveness Review and Meta-Analysis*, Baltimore, Nr 115.

Bałandynowicz A. (2007), Profilaktyka i środki probacyjne w praktyce resocjalizacyjnej. W: Urban B., Stanik J. M. (red.), *Resocjalizacja, Tom II*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Barczykowska A. (2012), Zastosowanie mentoringu w działaniach profilaktycznych i resocjalizacyjnych (na przykładzie Stanów Zjednoczonych), *„Resocjalizacja Polska"*, nr 3.

Castillo Ureña M.J. (2006), *Prevención de la obesidad infantil desde la escuela*, Taxara.

DuBois D. et al. (2002). Effectiveness of mentoring programmes for youth: a meta-analytic review, *American Journal of Community Psychology*, 30(2).

Formella Z, Szpringer M. (2012), La relazione con l'educatore maturo come fattore di protezione nel disagio adolescenziale, *„Orientamenti Pedagogici"*, Vol. 59, no 1(347)2012.

Gaś Z.B. (2004), Identyfikacja uwarunkowań wyjściowych profilaktyki w szkole. W: Gaś Z.B. (red.), *Badanie zapotrzebowania na profilaktykę w szkole. Poradnik dla szkolnych liderów profilaktyki*, Fundacja „Masz Szansę", Lublin.

http://www.od-do.org/innowacje-w-profilaktyce-uzaleznien [2014.04.19] *Innowacje w profilaktyce uzależnień wśród młodzieży.*

Jastrun E. (2002), Profilaktyka w szkole, *„Świat Problemów"*, nr 10.

Juczynski Z, Chodkiewicz J, Pisarski A. (2004), *Zachowania ryzykowne i szkodliwe dla zdrowia dzieci i młodzieży. Monitorowanie zachowań zdrowotnych uczniów m. Łodzi*, Miejski Ośrodek Profilaktyki i Terapii Uzależnień.

La seguridad integral en los centros de enseñanza obligatoria de espańa (Grupo EDURIS), Universitat Autňnoma de Barcelona Mayo 2012.

Maculewicz L. (2007), Realizacja programów profilaktycznych w szkołach, *„Studia Gdańskie"*, t. IV.

No quick fix exposing the depth of britain's drug and alcohol., Breakthrough Britain II, London 2013.

Okulicz-Kozaryn K. (2011), *Profilaktyka w* społecznościach lokalnych: pytania o efektywność, *„Świat Problemów"*, Nr 6.

Oliver E. (2008), *Guia de prevencion y atencion de la violencia de genero en las universidades*, Barcelona.

Ostaszewski K. *(2002), Kryzys profilaktyki, „Remedium"*, nr 7–8.

Programa Nacional Escuela Segura. Alianza por la Calidad de la Educacion (2010), Gobierno Federal, Mexico.

Raczkowska J. (1996), Profilaktyka w szkole. Problemy, doświadczenia, wyzwania, *„Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze"*, nr 1.

Sierosławski J. (2011), Substancje psychoaktywne. Postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych realizowanych w województwie zachodniopomorskim w 2010 roku, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie, Szczecin.

Świątkiewicz G., (2002), Profilaktyka w środowisku lokalnym, W: G. Świątkiewicz (red.), *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa.

Szpringer M. (2003), Medyczne, społeczne i profilaktyczne aspekty uzależnień narkotykowych dzieci i młodzieży, *„Studia Medyczne Akademii Świętokrzyskiej"*, Tom I.

Szpringer M. (2004), *Profilaktyka społeczna*, Kielce.

Szymańska J. (2002), Profilaktyka w szkole, *„Remedium"*, nr 7–8.

Szymańska J. (2002), Szkoła jako miejsce realizacji działań profilaktycznych. W: Świątkiewicz G. (red.), *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania narkomanii, Warszawa.

Tarling R., Davison T., Clarke A. (2004), Mentoring projects the national evaluation of the youth justice board's mentoring projects. *Institute for Social Research*, University of Surrey 2004; http://www.youth-justice-board.gov.uk/Publications/Scripts/prodView.asp?idproduct=165&eP=YJB dostęp: 2013-01-22]

Waszkiewicz L., Połtyn-Zaradna K, Zatońska K, Wargosz D. (2008), Kontakty z narkotykami młodzieży szkół gimnazjalnych, *„Problemy Higieny i Epidemiologii"*, 89(4).

Wronowicz B.T. (2009), *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*, Wyd. Media Rodzina, Warszawa.

Zaród A. (2005), *Młodzież a substancje psychoaktywne, Opracowanie raportu w oparciu o przeprowadzone badania zagrożeń substancjami psychoaktywnymi*, Tarnów.